

Tilburg University

Op zoek naar een uitnodigende kerk

de Groot, C.N.

Published in:
Nieuwsbrief VPW Breda

Publication date:
2006

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
de Groot, C. N. (2006). Op zoek naar een uitnodigende kerk. *Nieuwsbrief VPW Breda*, 16-20.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Op zoek naar een uitnodigende kerk

Lezing bij het afscheid van Ton Beugelsdijk

Kees de Groot

Ter inleiding

Bijna tien jaar geleden werd ik medewerker Kerkopbouw voor het bisdom Rotterdam. Zo leerde ik Ton Beugelsdijk kennen, onze Bredase collega, een nuchtere kerel die hardop erkende dat we vooral met het begeleiden van *kerkafbraak* bezig waren – maar daar niet heel treurig over deed en het tegelijk boeiend en belangrijk vond om na te denken over de toekomst van de kerk, in een andere, meer bescheiden vorm. Wanneer we in functie waren moesten we daar wat voorzichtiger mee omgaan, want we werden natuurlijk niet ingehuurd om mensen hun laatste sprankje hoop te ontnemen. Tegelijkertijd help je een proces van afscheid nemen niet wanneer je de realiteit niet erkent. En die realiteit is dat we in Nederland de ineenstorting mee maken van een groots

bouwwerk dat halverwege de negentiende eeuw is opgetrokken: de verzuilde volkskerk waar je van wieg tot graf bij betrokken was. Wie dat niet erkent maakt zichzelf wat wijs met pleidooien voor 'vitalisering' van de parochie als 'dynamisch epicentrum' of 'gastvrije herberg'. Het wordt niet meer zoals het was.

Voorbij de volkskerk, varianten van betrokkenheid

Gedurende een eeuw sprak het voor rooms-katholieken vanzelf dat zij geregeld te biecht gingen en deelnamen aan de zondagse eucharistie, en dat kerkelijke functionarissen zich bemoeiden met hun liefdesleven, hun opvoedingspraktijken, en hun sterven. Door het opbouwen van een hecht netwerk van katholieke organisaties werd vanaf de tweede

helft van de negentiende eeuw een subcultuur gecreëerd waarin de Rooms-Katholieke Kerk een monopolie had. Andere kerken, of afzien van kerkelijke deelname, kwamen niet in beeld.

Maar sinds de tweede helft van de twintigste eeuw wordt de algehele religieuze situatie in Nederland gekenmerkt door de afkalvende macht van de voorheen uitgebouwde religieuze regimes, en een bescheiden doorzetten van religieuze, in afnemende mate christelijke, overtuigingen, ervaringen en praktijken. De meeste Nederlanders mensen beschouwen zich anno 2006 niet als kerkleden, maar helemaal ongelovig zijn ze ook niet.

Onder kerkleden is er een aanzienlijke groei van niet-praktiserende leden. Een groot deel van de katholieken bezoekt de kerk bij uitvaarten, kerstnachtsmissen, huwelijksvieringen, doopsels en eerste-communievieringen. Ze geloven wel in God of een hogere macht, geloven zoals veel Nederlanders in een leven na dit leven, vaak ook in een leven vóór dit leven, en in wonderen, en ze bidden – zelfs die van de jongste generatie. Hun houding ten opzichte van de kerk en haar leer is gedistantieerd.

Mensen variëren in de wijze waarop ze zich tot hun parochie verhouden. Een meerderheid van de personen die door het instituut als parochianen worden gezien participeert in beperkte mate. Soms gebruiken ze de kerk om er te bidden, iemand te gedenken, iets te vieren, deel van een grotere geheel te zijn. Het zijn *stand by* gelovigen, zegt Joep de Hart van het Sociaal Cultureel Planbureau. Hun gelovig zijn kan worden geactiveerd, zoals ze zelf ook de kerk graag aanzetten als ze daar behoefte aan hebben. Veel parochianen beschouwen zich niet als leden van een concrete geloofsgemeenschap, maar als potentiële cliënten voor een te verlenen dienst, of als ondersteuners van een instelling die maatschappelijk relevante diensten verleent. Er is een minderheid die meer intensief betrokken is - een situatie overigens, die overeenkomt met die aan het begin van de zeventiende eeuw. In die zin wordt het dus weer wèl zoals het vroeger was.

Klein maar fijn?

Dat zijn zozegzegd de feiten. Vraag is hoe je deze waardeert en hoe je vindt dat er mee om moet worden gegaan.

Volgens één benadering dient de kerk zich hier niet bij neer te leggen. We zouden alles op alles moeten zetten om van de incidentele bezoekers trouwe klanten te maken, die wekelijks de zondag vieren. De kerkopbouwliteratuur die ik in de jaren negentig aantrof ging hier eigenlijk zonder meer vanuit: parochianen horen bij hun gemeenschap betrokken te zijn.

Ook een nieuwe generatie denkers over de kerk zet in op een sterke betrokkenheid, op zo'n manier dat dat bijna weer ouderwets overkomt. Zij menen dat het in de huidige samenleving nodig is om duidelijk te maken waar de katholieke kerk voor staat, dat dat iets anders is dan wat in onze cultuur gangbaar is, dat je daar echt bij moet willen horen, en dat het dus geen service-instituut is voor jan en alleman, voor een doopje, een eerste communie, een huwelijk of uitvaart – met of zonder videocamera's en cd's.

Enkele Amerikaanse sociologen stellen dat een kerk in een plurale samenleving wordt weggevaagd, wanneer die zich niet duidelijk van haar omgeving onderscheidt. Wie groei wil moet strenge eisen aan de parochianen stellen, bijvoorbeeld de sacramenten enkel beschikbaar stellen aan kerkelijk betrokken gelovigen.

Er is ook veel tegen deze benadering te zeggen. Ze sluit slecht aan op de traditioneel-katholieke visie dat de kerk er is om het heil toegankelijk en beschikbaar te houden voor het gehele volk Gods. Met deze notie van katholiciteit correspondeert een positieve waardering van het algemeen menselijke religieus verlangen. Kerken beschikken niet exclusief over het heil, maar cultiveren een traditie van omgang met de verborgen Aanwezigheid in de wereld, van interpretatie van zijn Boodschap voor deze wereld, en van gemeenschapsvorming in de Geest van liefde. Naast afgrenzing ten opzichte van niet-christenen, of liever de uitnodiging tot het maken van een duidelijke keuze om Jezus te volgen, hoort ook deze inhoudelijk gemotiveerde openheid tot het erfgoed van de christelijke traditie.

Het primaire doel van de kerk is niet om te groeien. De kerk is er om God en mensen te dienen. Daartoe moet die kerk blijven bestaan, maar dat is secundair. De kerk dient uitnodigend te zijn om mensen mee te nemen in de beweging van het Koninkrijk.

Een alternatief: dienstbaar en zelfbewust

Wervende geloofsgemeenschappen zijn van belang voor de Nederlandse situatie, waarin religieuze participatie steeds meer een keuze-karakter krijgt. Maar het is niet het enig mogelijke model.

Sociologisch zijn parochies te typeren als gemengde organisaties. Veel pastores ervaren dat ze te maken hebben met een vereniging van vrijwilligers en een wisselende categorie van mensen die bij gelegenheid een beroep op de kerk doen. In technische termen: ze zijn lidmaatschapsorganisatie - gericht op onderlinge steun - en dienstverlenings-organisatie - gericht op het bieden van service.

Vraag is hoe deze gemengde lid/service-organisaties zich van elkaar onderscheiden, en waar de meeste toekomst in zit. Een onderzoek bij tweehonderd parochiebesturen leverde het volgende beeld op.

Afgaande op de instemming van parochiebesturen met stellingen die hun parochie zouden kunnen karakteriseren, verschillen parochies van elkaar op twee dimensies. De eerste is *toegankelijkheid* (met typering als 'Onze parochie reikt mensen een houvast aan, troost en een moment van saamhorigheid'). Driekwart van de besturen verkaart deze stellingen van toepassing. De tweede dimensie is *christelijke profilering* (met stellingen als 'Het parool van onze parochie zou kunnen zijn: Als u niet opnieuw geboren wordt, zult u het koninkrijk zeker niet binnen gaan'). Nog geen derde van de besturen verklaart deze stellingen van toepassing.

Nu blijkt er een opmerkelijk verband tussen deze twee factoren. Je zou kunnen verwachten dat het één of het ander is: toegankelijk of geprofileerd, maar zo is het niet. Bijna alle parochies die instemmen met de uitspraken over een christelijk profiel, stemmen óók in met de uitspraken over de toegankelijkheid van de parochie. Wanneer je de antwoorden op beide dimensies met elkaar vergelijkt, verschijnen er vier, of eigenlijk, drie typen parochies.

Het eerste is de parochie die weinig toegankelijk is en ook geen duidelijk christelijk profiel heeft. Het is moeilijk om er je weg te vinden en het is niet zo duidelijk wat je er kunt verwachten of wat er van jou verwacht wordt. Het lijkt erop dat het

katholieke gemeenschapsdenken hier voortleeft. De parochie is er gewoon. Ze was er altijd al en leidt een duurzaam bestaan. Je kiest niet voor deelname; je wordt erin geboren. Ik noem deze parochies *gemeenschapsparochies*, of, met een toespeling op de bijbetekenis van 'parochieel' als 'in zichzelf gekeerd': *parochiële parochies*. Het lijkt mij onwaarschijnlijk dat dergelijke parochies een hoopvolle toekomst tegemoet gaan. Enkel waar nog steeds of opnieuw een plaatselijke katholieke subcultuur is, en weinig concurrentie van sportclubs, culturele activiteiten of een anderszins aantrekkelijk alternatief kunnen deze parochies overleven.

Het tweede type noem ik de *open parochie*, dat ik bij de helft van de Nederlandse parochiebesturen tegenkom. Iedereen die op zoek is naar rituelen of spiritualiteit is hier welkom. De parochie neemt het gevoel serieus 'dat er iets is'. De deur staat open. Belangstellenden mogen zelf uitmaken in hoeverre ze van het aanbod gebruik maken. Kenmerkend voor deze opstelling is de afwezigheid van een duidelijk christelijk profiel. Alle aandacht gaat naar de toegankelijkheid van de parochie.

Met aantrekkelijke vieringen, een actief sociaal netwerk, en een *fingerspitzen-gefühl* voor hedendaagse religiositeit kunnen deze parochies succes boeken, met name daar waar de parochie goed aansluit bij de lokale omgeving. Een handicap voor deze parochies is dat ze waarschijnlijk niet goed in staat zijn om duidelijk te maken waar ze voor staan.

De *exclusieve parochie* paart een lage toegankelijkheid aan een sterk christelijk profiel. Deze positie komen we erg weinig tegen. Dit is het model dat de kerkopbouw van de harde lijn voor staat.

Een kwart van de parochiebesturen kiest voor een vierde model de *uitnodigende parochie*: een hoge toegankelijkheid met een sterk christelijk profiel. Iedereen is welkom, wat en hoe sterk de motivatie ook is, maar de parochie zelf heeft een duidelijke christelijke identiteit. De parochie is er om de reeds aanwezige religiositeit te cultiveren en te vormen in de richting van een christelijk geloof. De wens om toegankelijk te zijn gaat hier samen met een christelijke identiteit.

Deze parochies willen toegankelijk zijn *vanuit* een sterke betrokkenheid bij de christelijke traditie. Men wil de christelijke traditie hernemen om zo opnieuw gemeenschap te bevorderen en te vieren als een vorm van verbondenheid die aansluit bij het moderne zelfverstaan als individuen.

Dit is de opstelling met de beste kansen: een parochie die zich laat vinden en die een christelijk engagement uitstraalt.

Anders kijken

Tot slot enkele opmerkingen over hoe je in deze lijn kan aankijken tegen de nabije toekomst, zeg 'de komende tien jaar'.

Ik zie dat in de visie van het bisdom van Breda een omslag wordt gemaakt van het reageren op de terugloop – van het aantal kerkgangers, kerkleden en pastores – naar het opnieuw gestalte geven van het geloof in de blijde boodschap. Deze zaken worden altijd wel samen genoemd, maar ze zijn verbonden met twee benaderingen die hemelsbreed van elkaar verschillen. De ene wil het tij van een krimpende kerk keren, de andere heeft deze teruggang allang geaccepteerd en wil op bescheiden schaal iets goeds voor de mensheid betekenen. (Of, om met Jeroen Jeroense te spreken, in het protestantse Woord & Dienst: "Wordt er onderhuids toch nog uitgegaan van een volkskerk of ziet de nieuwe kerk eruit als een conglomeraat van kleine, vrolijke kernen van geloof?").

In de gespreksnotitie zie ik vooral het tweede perspectief, van zelfbewuste bescheidenheid. De notitie constateert volop belangstelling voor zin en zinvolle verbanden, voor religiositeit ook, maar tegelijk dat in de kerk deze vragen nauwelijks gehoord worden. Dat heeft te maken met een zekere geslotenheid, en met cultuurverschillen. Er wordt het beeld geschetst van een netwerkachtige parochie-structuur, bijvoorbeeld een parochiecentrum, een kapel, een verzorgingshuis, een jongerengroep, een inloophuis, een wijk rond een kerkgebouw, een caritas-instelling. Onderling zijn er contacten, meer of minder intens. Pastoraal team en parochiebestuur hebben hierin wel een functie, maar ze sturen niet alles centraal aan. De onderdelen gaan in hoge mate hun eigen gang.

In dit netwerk gebeurt kerk-zijn, zou ik zeggen. En wat nu onder de parochie valt en wat niet, doet er niet zoveel toe. Een netwerk heeft per definitie geen scherpe, maar

vloeiende grenzen. Een dergelijke opstelling past goed bij een netwerksamenleving, waar het traditionele verenigingsmodel (dus ook de vrijwilligers-parochie) het slecht doet bij jongere generaties, maar andere bewegingen, organisaties, verbanden en netwerken wel succesvol zijn. Een voorbeeld daarvan in christelijke kring zijn nieuwe bewegingen zoals rond Taizé die enerzijds inzetten op ontmoeting in kleine groepen en anderzijds op grootschalige bijeenkomsten, *events* zoals de Wereld Jongeren Dagen. Een netwerkvisie op de kerk ziet de diversiteit zonder deze in één solide organisatie te willen onderbrengen.

Toch lijkt de notitie van het bisdom soms ook vast te houden aan het kerkbeeld van de jaren negentig. Wanneer de 'zelfdragende geloofsgemeenschappen' worden gelezen als voortzetting van de oude parochies, wordt in feite de vrijwilligerskerk gepromoot. Het lijkt me dat er dan teveel wordt geveerd van de bestaande vrijwilligerskernen. Die doen al zo ontzettend veel en missen voldoende wervingskracht. De parochie moet niet méér vragen – de solide parochie-organisatie hoeft niet per se overeind gehouden – maar mensen dienen de gelegenheid te krijgen om kerk te zijn. Het succes van een project als 'Geloven Nu' of 'Verfrissing/Spiritualiteit' laat zien dat mensen in staat zijn om met behulp van heldere en inspirerende *formats* en richtlijnen zelf aan de slag te gaan zonder veel begeleiding van buitenaf. Ik zou meer vertrouwen op de mogelijkheden van mensen zelf om kerkzijn gestalte te geven.

Ook in de beoogde taakstelling van de pastores klinken de *afgelopen* tien jaar door: van pastores wordt meer 2^e lijnswerk verwacht, dat wil zeggen: meer leiding geven aan de parochie als 'vrijwilligersorganisatie'. Dit staat niet alleen recht tegenover de belangrijkste motivatie van veel pastores, maar het is ook niet wat velen van een pastor verwachten. Juist mensen aan de rand van het kerkelijk netwerk stellen vaak het persoonlijk contact met een pastor op prijs.

De opstelling van de uitnodigende parochie wijst op de herneming van de katholieke traditie in een keuze-cultuur. Er is volop verbondenheid, ook in een zogenaamd individualistische samenleving, het komt erop aan deze te zien en te waarderen vanuit de liefde, en concreet aan solidariteit te werken.

En er is onder de mensen al een godsverlangen. Het komt eraan deze te cultiveren in de richting van een bewust christelijk geloof.

Mogelijkheden voor mensen om kerkzijn gestalte te geven zijn er. Volop. Die kansen hangen ook niet enkel van de parochie af. Maar voorzover het van de parochie afhangt zijn precies de twee kenmerken belangrijk waarin de uitnodigende parochies zich onderscheiden:

1) Toegankelijkheid. En dat betekent in de praktijk, onder meer, een goed lopend secretariaat, een website die wordt

onderhouden, een telefoon die wordt opgenomen.

2) Ergens voor staan, een christelijk profiel. En dat betekent, onder meer, pastores die niet alleen allerlei vaardigheden hebben, maar bovenal van die zonderlinge figuren zijn die voortdurend met geloven bezig willen zijn, die de gave hebben om het religieuze in het leven te proeven en te laten opklinken. Religieuze virtuozen worden die wel genoemd en tegenwoordig moet iedereen die zo raar is om religieus betrokken te zijn, wel een beetje virtuoos zijn, zegt de Duitse socioloog en theoloog Michael Hochschild.

**Lied, geschreven bij gelegenheid van 25 jaar VPW-Breda
Melodie: als hij kon toveren (Herman van Veen)**

Toen hij kon toveren kwamen alles voor elkaar.
Toen hij kon toveren was alles klip en klaar.
Toen hij kon toveren, kon toveren, kon toveren, kon toveren
toen namen alle mensen het voor waar.

De pastoor had 100 kamers, er bestond nog geen tv
en de pastoor bleef eeuwig leven
en God leefde met hem mee.
En negen maal een eerste vrijdag, de tien geboden goed bekend
en elk week een volle aflat, de wijn nog niet ontwend.

Toen hij kon toveren kwamen alles voor elkaar
- en niemand mocht wat zeggen -
Toen hij kon toveren was alles klip en klaar
- er viel niets uit te leggen -
Toen hij kon toveren, kon toveren, kon toveren, kon toveren
toen namen alle mensen het voor waar.

En de ramen gingen open, ze wilden een parochieraad
ze hadden allen wat te zeggen,
't werd een eindeloos gepraat.
Ook de vrouwen wilden praten, ze doorzagen zelf de truc
en getrouwden wilden preken, pastoor viel van zijn voetstuk.

Hij niet meer toveren? Stort alles in elkaar!
- toe heb toch meer vertrouwen -
Hij niet meer toveren? Wat is er dan nog waar?
- Je kunt op mensen bouwen -
Wij gaan onttoveren, onttoveren, onttoveren, onttoveren,
gewijd en ongewijd gaan met elkaar!